

Н.О. ПОЛІЩУК

м. Рівне, Україна

ЛЕКСИЧНІ ЗАСОБИ ОРОЗМОВЛЕННЯ СУЧАСНОЇ ГАЗЕТНОЇ МОВИ

У статті проаналізовано лексико-семантичні процеси, що відбуваються в мові мас-медіа початку XXI століття, зокрема тенденцію до орозмовлення та експресивізації її словника; з'ясовано стилістичний потенціал жаргонних та сленгових елементів, що стали невід'ємним компонентом мови сучасних засобів масової інформації; проілюстровано особливості вживання розмовних одиниць у авторському тексті.

Ключові слова: газетний текст, колоквілізація, термінна лексика, експресивізація.

Газетний текст суспільно-політичного спрямування є базовим складником ЗМІ. Незважаючи на потужний розвиток сучасних засобів масової інформації, таких як Інтернет, телебачення, радіо, основним інформаційним джерелом є газета. Одним із прийомів оновлення, осучаснення газетного тексту стало використання фахової лексики для відображення сучасних суспільно-політичних реалій в українському й світовому масштабі.

На сторінках преси лексичні одиниці, зокрема термінні, зазнають перетворень. Сучасний газетний текст – віддзеркалення динамічних лексико-семантичних процесів української мови. Склад термінологіки оновлюється постійно, оскільки й у суспільно-політичному житті постійно відбуваються зміни.

Термінна лексика стала основою для виникнення та активного розповсюдження в мові ЗМІ оказіональної лексики. На сторінках української преси початку XXI століття спостерігаємо активізацію лексичних одиниць розмовної сфери вживання, зокрема професійних жаргонізмів, розмовно зниженої лексики, сленгізмів.

Мета дослідження – простежити появу розмовних одиниць у публікаціях суспільно-політичного спрямування, з'ясувати особливості їхнього вживання в газетному тексті. Об'єктом дослідження є лексичні одиниці, дібрані з друкованих та інтернет-видань (за період 2019–2021 рр): «Дзеркало тижня», «День», «Газета по-українськи», «Високий Замок», «Українська правда»; предмет дослідження – функції аналізованих одиниць у газетному тексті.

Уплив потужної розмовної стихії, яку називають «кузнею» лексики, найбільше охопив сферу мас-медіа, зокрема газетну публіцистику. О.А. Стишов зазначає: «Провідними тенденціями, які визначають динаміку української лексики політологічного змісту в підстилі ЗМІ досліджуваного періоду є, з одного боку, прагнення до змістової точності й однозначності, раціонального стандарту, а з другого – тяжіння до нетермінологічної (нестандартної) образності» (Стишов, 2005: 54).

Сучасна публіцистика перебуває під постійним впливом розмовної мови, «прийшла мода на перенесення на шпальти висловлення інтерв'юера, яке передає афективні стани мовців, їх розкутості, характерної для побутової ситуації, їх епатажності» (Бирик, 2013: 134).

Автори інформаційних текстів повинні насамперед переконати читача, тому вдаються до експресивних мовних засобів. Розмовні елементи – один з найбільш ефективних засобів досягнення експресії, оскільки завдяки високому енергетичному потенціалу вони створюють у газетних текстах ефект невимушеної та жвавої розповіді автора. Широке вживання розмовної лексики на позначення найрізноманітніших сфер життєдіяльності суспільства сприяє посиленню експресивної функції в сучасному газетному тексті. У мові періодики сьогодні особливо помітна конкуренція інформаційної та експресивної функцій. В останні роки значно посилилася саме експресивна функція української преси.

Розмовні елементи в мові друкованих засобів масової інформації викликають особливе зацікавлення в лінгвістів не одне десятиліття. Дослідженню розмовно-просторічної лексики, умовам її функціонування в сучасному публіцистичному дискурсі, способам та методам досягнення експресивності в мові преси присвячені дослідження вітчизняних та зарубіжних учених. В україністиці цей напрям репрезентують праці В.В. Балабіна, Р.В. Бесаги, С.П. Бирик, С.Я. Єрмоленко, М.А. Жовтобрюха, Ю.В. Калужинської, Б.О. Коваленка, Л.А. Коробчинської, Т.А. Космеди, М.І. Навальної, Т.С. Панченко, М.М. Пилинського, А.Р. Семіва, О.А. Сербенської, Л.О. Ставицької, О.А. Стишова, О.О. Тараненка та ін.

Розмовними вважають одиниці, що «належать до складу літературної мови, не виходять за рамки літературного слововживання, але вживають переважно в усній мові та мові персонажів художньої літератури в побутовому, повсякденному спілкуванні і які відзначаються порівняно із стилістично нейтральними одиницями безпосередністю, невимушеністю, “неофіційністю”» (Тараненко, 1996: 112). Услід за С.Я. Єрмоленко визначаємо розмовну лексику, як слова, які «протиставляють стилістично нейтральній та книжній лексиці літературної мови своїм емоційно-експресивним забарвленням і функціонально-стильовим навантаженням» (Єрмоленко, 2007: 582).

С.П. Бирик акцентує увагу на поширенні в мові масмедіа початку ХХ ст. «просторічної периферійної лексики, елементів соціолектів, які порушують уявлення про стильову норму мови публіцистики, скажімо, 90-х років ХХ століття» (Бирик, 2013: 134).

Проникнення розмовних одиниць у мову публіцистики зумовлене впливом як лінгвальних, так і екстралінгвальних чинників. Результати досліджень сучасних лінгвістів свідчать про перевагу позамовних факторів. Відповідне семантичне та лексичне явище можна пояснити, зокрема, скасуванням суворих стильових норм, звільненням від старих стереотипів, кліше, спрощенням і лібералізацією мовних смаків та зняттям цензури й «заштампованості» мови. Активне надходження розмовної лексики в мову періодики викликане й прагненням значної частини суспільства до більшої простоти мовлення. Українська преса з метою досягнення найефективнішого впливу на реципієнта намагається бути ближчою до читача, впливати на його емоції та сприйняття, підіграє невимудливим смакам споживачів інформації. «Живе», спонтанне мовлення приваблює більше, оскільки воно розвиває лінгвокреативність мовних особистостей, сприяє омовленню почуттів, емоцій, що особливо характерно для представників української нації» (Космеда, 2014: 45). «Стійка тенденція до жаргонізації у газетно-публіцистичному дискурсі засвідчує пейоризацію мови згори» (Ставицька, 2005: 17).

Термінолексику й розмовно-знижену лексику об'єднує спільна функція – щонайвиразніше донести до споживача інформації потрібну думку.

Ознаку орозмовлення газетного лексикону простежуємо в таких елементах розмовного стилю, які означають реалії, пов'язані з політичними, соціально-економічними перебудовами, виборчими процесами тощо: *атовець* (учасник АТО), *безвіз* (безвізовий режим між Україною та Європейським Союзом), *безпілотник* (безпілотний літальний апарат), *мажоритарка* (мажоритарна виборча система), *міжнародник* (міжнародний експерт), *мінімалка* (мінімальна заробітна платня), *нал* (номінал, номінальна вартість), *комуналка* (житлово-комунальні послуги), *платіжка* (платіжне доручення), *промка* (промислова зона), *спроценка* (спрощена система оподаткування), *соціалка* (соціальні виплати), *ствол* (вогнепальна зброя), *трьохсотий* (вантаж 300), *флешка* (флеш-карта), *ширка* (широка коаліція), *шенген* (шенгенська віза) та ін., напр: «Завдяки “мажоритарці” та апатії російських виборців путінська “Єдина Росія” здобула конституційну більшість» (В.З., №107, 22–28.09.2019); «Українці небезпідставно побоюються, що через підвищення мінімалки їм доведеться платити більше за комуналку» (День, №43–44, 12–13.03.2021).

Кількісно домінують у газетному тексті розмовні лексеми на позначення здебільшого осіб за видом діяльності, певними фаховими здібностями, інтересами, суспільним становищем або належністю до певного ідеологічного, суспільно-політичного напрямку, військової, громадської організації чи угруповання: *айдарівець*, *армієць*, *військовик*, *генштабівець*, *деенерівець*, *кадровик*, *мажоритарник*, *податківець*, *силовик* та ін., напр.: «Якщо наші силовики-керівники, яких останнім часом називають “слабовиками”, не дають собі ради, нездатні рішуче діяти, то, може, варто справді щось кардинально змінити?» (День, №230–231, 04–11.12.2020).

Значну групу становлять відабrevіатурні утворення на позначення представників державних, правоохоронних, силових структур, органів контролю: АТО – *атовець*, БЮТ – *бютівець*, *бютівка*, ГПУ – *гепеушник*, СБУ – *есбеушник*, НАБУ – *набіст*, НАТО – *натівець* / *натовець* та ін. М.І. Навальна зазначає: «Якщо в попередні роки вважали, що не від багатьох відабrevіатурних основ з'являються похідні слова загальнономовного використання, то нині цю тезу заперечують, бо майже від усіх абrevіатур можна утворити похідне за законами словотвору» (Навальна, 2011: 180).

Автори надають перевагу розмовній лексиці, оскільки вона має великий потенціал виражальних засобів, створює необхідний експресивний ефект. Чітку ознаку орозмовлення газетного тексту простежуємо в таких експресивно-оцінних мовних одиницях, як *поребрик*, *тусовка*, *юрики*, *фізики*, напр.: «Ситуація в банківській системі деморалізує і бізнес, і населення. У результаті, “юрики” дружню шикуються “на вихід” із проблемних банків, а “фізики” задовольняються зняттям коштів зі своїх рахунків» (Д.т., №16, 28.04–13.05.2019); «Русофільська політична та церковна тусовка з Києва після повернення зі святкування 10-річчя інтронізації патріарха РПЦ Кирила мала б міцно замислитися над власною долею» (В.З., №11, 07–13.02.2019); «Питання порядку денного виборів сформульовані деінде, зокрема й за “поребриком”» (В.З. №25, 28.03.2020). Заміна знижених слів нейтральними відповідниками (*поребрик* – *кордон*, *тусовка* – *делегація*; *юрики* – *юридичні особи*; *фізики* – *фізичні особи*) призвела б до простої констатації факту. За допомогою стилістично зниженої,

експресивно-оцінної лексики сучасна публіцистика виробляє певне оцінне ставлення адресата інформації до зображуваного без додаткового використання інших виражальних засобів.

Політичні, економічні, соціокультурні зміни стали одним з основних чинників потужного «жаргонного вибуху» в сучасній масмедійній мові. Експресивна функція газетної мови набуває нових виявів у вживанні таких стилістичних шарів, як жаргонна лексика, що має потужний експресивно-емоційний потенціал. Активне використання жаргонних одиниць у мові української преси початку XXI століття вказує на спосіб моделювання негативної тональності, надання несхвальної оцінки певному суспільно-політичному поняттю, процесу, особистості тощо. Зауважимо, що майже всі елементи жаргонної лексики містять у лексичному значенні передусім пейоративну, зневажливу оцінку дії, спрямовану на вплив такого матеріалу на споживача інформації.

З іронічно-зневажливим відтінком у газетних публікаціях на суспільно-політичну тематику досить часто використовують жаргонізм *совок* СРСР; *ірон.*, *знев.* те саме, що совдеп; радянська влада, радянська державна система; радянська людина; *знев.* щось пронизане радянською ідеологією (Ставицька, 2005: 304). Це стосується й таких, скалькованих з російських зразків, жаргонізмів з виразно негативною оцінною конотацією, як *совети*, *советня*, *советчина*, *совок*, *совдепія*, *постсовок*, *совковий* та багато ін., напр.: [Володимир В'ятрович, відомий історик]: *Багато людей були переконані, що “совок” відійде сам собою. Але приклад Росії показує, що без осуду, без участі у цих процесах держави, закінчити ці процеси неможливо, бо інакше “совок” відтвориться* (В.З., №133, 24-30.11.2020); [Юрій Щербак, письменник, політик]: *Керівництво держави під тиском громадської думки завдало нищівних ударів по путінській недоімперії, її совковій міфології* (В.З., №46, 26.04–02.05.2020).

Якщо в XX столітті жаргонізми використовували певні соціальні групи, то сьогодні ними активно оперують журналісти, політики, публічні особи. Особливу увагу привертає такий мобільний пласт фінансової термінологіки, як найменування грошових знаків. На означення *гривні*, *євро*, *єни*, *крони*, *франка*, *фунта*, *юаня* та ін. національних валют уживають жаргонізми *бабки*, *бабло*; на позначення *долара* (національна валюта США) – *бакси*, *зелені* тощо, напр.: [Заступник голови партії «Батьківщина» Сергій Власенко]: *Чинovníки вкрали 4 мільярди «баксів», а ми стоїмо на колінах перед МВФ і клянчимо мільярд!* (День, №176–177, 18–19.09.2020); *Бабло таки перемагає* (День, №29–30, 19–20.02.2021); *Курс «зеленого» росте кожен день, б'є історичні рекорди. Експерти закликають не панікувати* (День, № 9–10, 22–23.01.2021).

Атмосферу невимушеності, іронічності процесу спілкування надає лексика з жаргону економістів, її дедалі більше використовують і фіксують у словниках. Найчастіше така лексика має у своєму складі назви тварин: *жирний кіт* – «фінансова фірма, що отримує надприбутки і збагачується – “жиріє”»; *змія валютна* – «система погоджених курсів валют європейських держав»; *ведмежі обійми* – «поглинання однією компанією іншої»; *час бика* – «стійке підвищення курсової вартості біржового товару» та ін., напр.: *Вагомим у законі «Про реструктуризацію зобов'язань за кредитами в іноземній валюті» є те, що тепер жирні коти не зможуть заховатися за спинами найбільш позичальників* (У.п. 13.10.2020).

Сучасному газетному тексту притаманне використання мовних одиниць, що мають статус кримінального жаргону. Так для найменування працівників

поліції вживають жаргонізми *мент*, *коп* та ін. Словом *мент* наприкінці XIX століття в Австро-Угорщині почали називати поліцейських, елементом форми яких була накидка – плащ (угорською *mente* – плащ). До речі, Іван Франко у «Тюремних спогадах» на означення тюремного постового вживає *den Mente*, німецьке слово в поезії переклали як *мент*. У газетному тексті такі жаргонізми мають виразну пейоративну конотацію, напр.: *Правоохоронців називають на честь собак, биків і курей – ментти, ціпаки, півні, мусора, лягаві, фліки і копи* (У. п., 17.09.2020).

Сучасний газетний текст наповнений експресивними одиницями, деякі з них можна вважати сленгізмами. Переважно це слова іншомовного походження. Найвиразнішу групу сленгізмів за емоційно-експресивним насиченням у газетних текстах репрезентують лексеми суспільно-політичної тематики, напр.: *бот* («спеціальна програма, що виконує автоматично певні дії через інтерфейси, що й звичайний користувач»), *тролити*, *тролі* (*тролінг* «розміщення в Інтернеті, на форумах провокаційних повідомлень з метою викликати конфлікти між учасниками, образи, війну редагувань тощо»), *фейк*, *фейковий* (від англ. – фальшивий, підробний), *хейтити* («відкрито проявляти неприязнь, ненависть до чогось через коментарі, образи тощо») та ін., напр.: *Можна не сумніватися, що російські тролі зроблять усе можливе, аби це більше налякати французів мігрантами-мусульманами* (В.З. №136, 01–07.12.2019); [Ольга Айвазовська, голова правління громадської мережі ОПОРА]: *Штабу Порошенка треба менше ображати й хейтити, а Зеленського – представити програму й плани* (День, №205–206, 30–31.10.2020). Запозичуючи слово зниженого характеру, автор не просто використовує його як лексичну одиницю, але демонструє негативне ставлення до процесу, особи чи явища.

На думку Л.О. Ставицької, жаргонізована мова – органічна в мові ЗМІ, однак надмірне захоплення жаргонною лексикою розхитує норми літературної мови, зросійщує її, засмічує, лібералізує (Ставицька, 2005: 17). Сучасні мовознавці стоять перед дилемою: чи визнати зміну стильової норми й змиритися з навалюю просторіччя, анормативів у мові газети, чи боротися з ними.

Отже, термінологіка стала основою для зародження та активного розповсюдження в мові преси початку XXI століття професійних жаргонізмів, розмовно зниженої лексики, сленгізмів з метою свіжих, креативних найменувань, досягнення експресії, гумористичного впливу на читача тощо. Стилійно знижені лексичні одиниці вносять у мову сучасної періодики присмак усного спілкування, надають їй виразності, простоти, невимушеного характеру, додають нотатки сарказму, відтінок фамільярності, різкості, однак часто розхитують лексичні норми, актуалізують мовну вульгарність, брутальність, агресивність.

ЛІТЕРАТУРА

1. Бибик, С. (2013.) Колоквіалізація мови преси: нова норма чи саботаж культури спілкування? *Культура слова*, 79, 133–135.
2. Єрмоленко, С.Я. (2007). Розмовна лексика. У С.Я. Єрмоленко, М.П. Зяблюк, О.О. Тараненко, В.М. Русанівський (2007). *Українська мова: Енциклопедія* (с. 582–583). Київ: Українська енциклопедія ім. М.П. Бажана.
3. Клименко, Н.Ф., Карпіловська, Є.А. & Кислюк, Л.П. (2008). *Динамічні процеси в сучасному українському лексиконі*. Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.

4. Ковтунець, О. (2016). Актуалізація як інноваційний процес у лексико-семантичній системі сучасної української мови. *Українська мова*, 3, 90-104.
5. Космеда, Т.А. (2014). Актуальні процеси мовлення чи «мовний смак» української сучасності? *Мовознавство*, 2, 44–55.
6. Навальна, М.І. (2011). *Динаміка лексики української періодики початку ХХІ ст.* Київ: Видавничий дім Дмитра Бураго.
7. Ставицька, Л. (2005). *Український жаргон*. Київ: Критика.
8. Стишов, О.А. (2005). *Українська лексика кінця ХХ століття (на матеріалі мови засобів масової інформації)*. Київ: Пугач.
9. Тараненко, О.О. (1996). *Новий словник української мови (концепція і принципи укладання словника)*. Київ - Кам'янець-Подільський.
10. Фаріон, І.Д. (2013). *Мовна норма: знищення, пошук, віднова*. Івано-Франківськ: Місто-НВ.

Nataliya Polishchuk

LEXICAL MEANS OF COLLOQUIALIZATION OF LANGUAGE MODERN PUBLICISM

The work is study demonstrates a trend to colloquialization and increase of expression language in modern Ukrainian newspaper text and determines the stylistic potential of jargon and slang elements.

The newspaper text of socio-political direction is and remains the basic component of the media. Despite the powerful development of modern media such as the Internet, television, radio, the newspaper remains one of the types of informative sources, if not in paper, then electronically. Struggling for their existence, for circulation and accessibility, journalists seek to make the language of presentation interesting, original, emotionally colored. One of the methods of updating, modernizing the newspaper text was the use of professional vocabulary to reflect contemporary socio-political realities on both the Ukrainian and world scale. The use of term units outside the language of science, the transfer of elements of scientific style to journalism provokes their lexical, semantic modifications under the influence of external and intra-language factors.

The term “terminology”, which many modern researchers use, today has considerably expanded its scope. In addition to naming the concepts of a particular scientific field, it denotes the term units used outside the terminology field in an unusual context for them, as well as professional vocabulary (professionalism, professional jargon, terminologized jargon) and nomen.

Conversational-reduced vocabulary and terminological vocabulary are united by a common function – to convey the desired opinion to the consumer of information as clearly as possible.

Widespread use of colloquial vocabulary to denote various spheres of society contributes to the strengthening of the expressive function in modern newspaper texts. In recent years, the expressive function of the Ukrainian press has significantly increased.

The newspaper text is quantitatively dominated by colloquial tokens to denote persons by type of activity, certain professional abilities, interests, social status or belonging to a certain ideological, socio-political direction, military, public organization or group.

Stylistically reduced lexical units add a taste of oral communication to the language of modern periodicals, give it expressiveness, simplicity, casual character, emotional coloring, add notes of sarcasm, familiarity, sharpness, but often shake lexical norms, actualize language vulgarity.

Term vocabulary became the basis for the emergence and dissemination of spoken vocabulary in the language of the press.

Key words: newspaper text, colloquialization, term-vocabulary, expressivization.

REFERENCES

1. Bybyk, S. (2013). Kolokvializatsiia movy presy: nova norma chy sabotazh kultury spilkuvannia? *Kultura slova*, 79, 133–135 (in Ukr.).
2. Yermolenko, S.Ia. (2007). Rozmovna leksyka. In S.Ia. Yermolenko, M.P. Ziabliuk, O.O. Taranenko, V.M. Rusanivskiyi (2007). *Ukrainska mova: Entsyklopediia* (pp. 582–583). Kyiv: «Ukrainska entsyklopediia» im. M.P. Bazhana (in Ukr.).
3. Klymenko, N.F., Karpilovska, Ye.A. & Kysliuk, L.P. (2008). *Dynamichni protsesy vsuchasnomu ukrainskomu leksykoni*. Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho (in Ukr.).
4. Kovtunets, O. (2016). Aktualizatsiia yak innovatsiinyi protses u leksyko-semantychnii systemi suchasnoi ukrainskoi movy. *Ukrainska mova*, 3, 90–104 (in Ukr.).
5. Kosmeda, T.A. (2014). Aktualni protsesy movlennia chy “movnyi smak” ukrainskoi suchasnosti? *Movoznavstvo*, 2, 44–55 (in Ukr.).
6. Navalna, M.I. (2011). *Dynamika leksykonu ukrainskoi periodyky pochatku XXI st.* Kyiv: Vydavnychiy dim Dmytra Buraho (in Ukr.).
7. Stavytska, L. (2005). *Ukrainskyi zharhon*. Kyiv: Krytyka (in Ukr.).
8. Styshov, O.A. (2005). *Ukrainska leksyka kintsia XXI stolittia (na materialy movy zasobiv masovo informatsii)*. Kyiv: Puhach (in Ukr.).
9. Taranenko, O.O. (1996). *Novyi slovnykukrainskoi movy (kontseptsiia i pryntsyipy uk-ladannia)*. Kyiv - Kamianets-Podilskyi (in Ukr.).
10. Farion, I.D. (2013). *Movna norma: znyshchennia, poshuk, vidnova*. Ivano-Frankivsk: Misto-NV (in Ukr.).

УДК 81'373.46

Н. О. ЯЦЕНКО
м. Київ, Україна

СУСПІЛЬНО-ПОЛІТИЧНА ТЕРМІНОЛОГІЯ В ПРОСТОРІ СУЧАСНОЇ УКРАЇНСЬКОЇ МОВИ

У дослідженні розглянуто найважливіші зміни в складі та семантиці суспільно-політичних термінів доби незалежності України. Проаналізовано семантичні зрушення в зазначеній терміносистемі шляхом додавання нових значень або нейтралізації ідеологізованого складника в значенні лексем, уживання як питомої, так і давно запозиченої застарілої лексики. Наголошено, що жаргонізовані та розмовні елементи є важливим компонентом сучасного політичного дискурсу.

К л ю ч о в і с л о в а: суспільно-політична термінологія, семантичні зміни, запозичення, жаргонізація, мовна культура, політичний дискурс.

Кінець ХХ – початок ХХІ ст. ознаменований інтенсивними змінами в житті українського суспільства, що особливо позначається на динаміці сучасного українського лексикону. Аналіз такої лексики уможливорює виокремлення певних реалій чи понять – нових для суспільства, і таких, які вже відомі йому, але за інших суспільно-політичних умов зазнали переосмислення, набули нових експресивно-оцінних конотацій. Вивчення мовних змін у газетно-журнальній